

ПОСЛЕДНИЯТ ПУНАРДЖИЯ - С УВАЖЕНИЕ КЪМ МИНАЛОТО

Димитър Николов от с. Ралица, община Балчик

Мария Добрева, фондация "Вигория"

Село Ралица, община Балчик, вече не съществува. Но един родолюбив решава да остави следа от това скъпо на сърцето му селище. Намира време и средства, и на мястото на кладенеца поставя впечатляващ паметник с четири надписа.

Като се застане срещу паметника, на голямата плоча между колоните е написано (наклонената чертичка означава нов ред): **Понякога някъде вместо живота /се завръщат спомени-те за него. /Завръщат се даже в пустошта, където няма какво да събудят. /Спомени за времето, когато: /водата от този кладенец беше свежена, /тук царуваха селяните и техният труд, /те бяха част от тази земя, /в нивите наоколо тя беше деветна, /хлябът и плодовете бяха от Боговете. /Бяхме поколение дошло с промените, /при което в едно с нас от тук излезна живота. /Оцеляването чрез общуване със земята, тежи. /Хората търсят лекото, готовото, свободата. /С уважение към миналото. /Юни 2020 г. Един последен пунарджия.**

По-надолу, върху основата на монумента, малък надпис обяснява: **Случва се /значимите някога, /днес забравени неща, /да напомнят за себе си.**

От лявата страна (откъм запад) на монумента пише: **Кладенец /изкопан грамотно, /старетелно и тър- /пеливо. Иззидан не- /знайно кога по вре- /ме на османското /владение на тази /земя. Ползван без /прекъсване до октом- /ври 1955 г., когато до /тук достига тръба /от национален план /за водоснабдяване /на Добруджа.**

От другата страна (откъм изток) е написано: **РАЛИЦА /Село, основано тук, /на мястото и с името на /напуснатия чифлик /Ресилер след 1880 г. /От 1913 г. до 1940 г. е /в румънско владение. /Преименовано Ралица на 27. април 1942 г. /1960 г. наброява /43 къщи и 144 жители. /Напуснато след /съдбовни промени /в селския бит. /Заличено /на 2 март 1976 г.**

Този родолюбив, но скромнен "пунарджия" не поставя името си след тези текстове върху плочата. За него е важно, че този паметник ще продължи да напомня за родното му село и след като той, създателят, ще е изминал земния си път. Този паметник ще продължи да среща всеки посетител, който идва тук, с колективния дух на хората, живели на тази земя, труделни се, веселили се и продължавали живота чрез наследниците си. Поклон пред създателя. Той се нарича **Димитър Николов** (бай Митьо). Благодарение на него, сред нивите, точно където е бил центърът на селото и кладенецът, сега се белее един интересен монумент, поставен през 2020 г., заобиколен от саморасли храсти и дървета. Фантазията на създателя обогати този монумент през февруари 2023 г. със стилизирано изработени източници на енергия, необходима за да се извади вода от дълбините на земята - конят, използван до 1955 г. и вятърната турбина, един от съвременни източници на енергия. Ако и теренът около него се различава и се засаждат декоративни храсти и цветя, центърът на напуснатото и изравнено със земята село може да се превърне в място за посещение, не само от бивши жители на селището, но и от туристи от близо и далече. Това е само мечта засега и дай боже да се сбъдне.

Свободка Николова, сестра на бай Митьо, разказва: "Ние сме три деца - двама братя и една сестра. По-големият брат, Димитър, е роден на 7.02.1938 г. Той беше силен и от малък започна да работи около баща ми, който беше дърводелец. Брат ми Димитър от малък рисува много сполучливо образи. В нашия двор нямаше цветя, защото в него се събираха всички деца от селото да играе. Брат ми беше не само организатор на игрите, но и пишеше табла за агитки и за различни празници. След 7 клас бащи отиде да учи в Каварна за сондър. И работи две години в Тюленово, докато отиде в казармата. След казармата изкара курсове за кранист. И аз изкарах курс за строителни машини. Работехме като кранисти и двамата в Кремиковци, а по-малкият брат се занимаваше с котли. През 1964 г., вече семейни, се върнахме да приберем родителите си. Започнахме работа във Варна на пристанището - разтоварване на кораби. Там се пенсионирахме."

Пътуваме с бай Митьо към Ралица. Води ни с кола кметът Денчо Попов. "Две години изминавах сам този път пеш - казва бай Митьо, - учех първи и втори клас в училището в Дропла."

Приближаваме района, където се намираще селото. Монументът "Кладенецът" се забелязва отдалече. Бай Митьо продължава: "Кладенецът е дълбок 50 метра. Копан, грамотно и старателно иззидан, както египетските пирамиди, вероятно втората половина на 19 век, когато тази земя е била под османско владение. До отвора му са изградени бетонов воден резервоар и механична уредба за вадене на вода, с впрегнат в нея кон. Водата извадена от него, обезпечаваше живота на хората от селце, с около 35 къщи и към 150 жители. Кладенецът... Там е и баща ми, пунарджията, човекът който обръща в резервоара пълното буре с вода (пунар на румънски, означава кладенец). До него съм и аз, помагам, уча се. Една година преди да се закрие кладенецът, аз работех в ДЗС Кремена. Изпратиха ме да изпълнявам

дължността пунарджия, защото ДЗС-то се нуждаеше от допълнително количество вода. Аз бях последният пунарджия, който осигуряваше водата за хора и животни."

Освен добър майстор, бай Митьо е и добър разказвач. Ще предам неговия разказ със съкращения (за да спазим рамките на една статия):

"През 1944 г. вече съм шестгодишно хлапе и съм могъл да му изкрещя на този свят: "Царят е го-о-о-л!", тъй както хлапето от приказката "Новите дрехи на царя" на датския писател Ханс Андерсен. Петгодишен четях свободно. Пролетите и есените бяха огласени от изобилието прелетни птици, най-вече жерави. Късните есени завършваха с топли дъждове. Ходехме боси. Вечер измивахме краката си в избуялата от влагата трева и по камъните на предкършия кагдъръм се вмъквахме в къщи и после - под чергата, да спим. Нямаше както сега меки постелки и завивки. Сутринта на другия ден ни изненадваше с бурен, студен, северен вятър и дебел слой натрупан сняг. Рядко валеше сняг без да духат силни ветрове, идващи без препятствие, вероятно от Сибир. Когато след такава снежна виелица, която понякога продължава и седмица, човек излезе сред полето, ще го намери изметено от снега и тук там снежни дюни. Има ли снежна дюня, това е знак, че там е затрупано под снега село. Излизаме от домовете си по стъпала, издълбани в снега - както днес от подлеси. Ведно с къщите бяха затрупани и дърветата. Когато сутрин излезем навън, намирахме кората по върховете на клоните огризана от дивите зайци и по повърхността на снега стъпките на вълци, шетали над селото през нощта. Зимите бяха студени и снегът се задържаше невредим до пролетта. Тя настъпваше също тъй изведнъж както зимата. Теренът в селото се превръщаше в дълбока каша от топящ се сняг и кал. Особено около кладенеца, където газеха хора и добитък. А единственото обивно средство беше цървулт. Топлите дни на годината селяните посвещаваха на земеделския труд. Двама по заможни стопани имаха механични жътварки и вършачки, задвижвани с парна машина. Те изнасяха жътвата и вършитбата на всички стопани в селото. Жътва със сърп и вършитба с диканя не помня.

... Краят на Втората световна война вече беше предречен, но както сега, така и тогава, тя беше разделила света. Годината е 1944-та, септември. Малко преди обяд пристигна колони от десетина каруци, натоварени с войници. Дойдоха и руснаците, живеещи в село. Ех, как само докато конете пият вода, сладко и дружелюбно си поговориха на руски. Минаха през селото и си отидоха без помен от признан на окупатори, както се говори днес. След това, животът влезе в обичайния си ритъм. По лицата на хората се четеше облекчението от предстоящия край на войната и началото на така жадувания мир. Това продължи докато един ден две от най-зможните и уважавани семейства в селото решават да се освободят от товара, наречен земеделски имоти. Едното семейство е на Стефан и Анастасия Петрови (наричахме ги Чочоя и Чочойката - господаря и господарката, от румънски), а другото - на бай Кольо и Анастасия Йорданови.

... Бай Кольо, както го казвахме, освен земя имаше жетварка, парна машина с вършачка, селяка и друг най-различен земеделски инвентар. Но истинската му страст бяха ковашкото огнище, чукът и наковалнята. Имаше ковачница. Въпреки възрастта си, гонеше вече шейсетте, работеше с амбиция и младост. Основно превозно средство, без което селянинът не можеше, беше каруцата. Повредените каруци в селото цакаха неговите ръце. В селото нямаше църква, а от нея и звън на църковна камбана. Вместо нея по цял ден слушахме звъntenето на бай Кольовата наковалня. Като магнит ме привличаше тази ковачница. Помагах на бай Кольо, а той бащински ми обясняваше всичко, учеше ме, защото ме възприемаше като приятел, съмишленик, който обича да твори с ръцете си.

... 1950 г. По фигурата на хлапето вече се прокрадва шрихи от белезите на зрял мъж. Лятната ваканция е в ковашката работилница в двора на бай Кольо. Задвижва духалото на ковашкото огнище и помага при изковаването на по-масивни детайли с големи чук.

... 1955 г. Хлапето е вече мъж, който по нищо не отстъпва на тези около него. Изминали са повече от 10 години, откакто е сложил началото на трудовата одисея на живота си. Полезащитните пояса вече са израснали. Те са сменили климата на тази земя. Направили са го по-топъл и гостоприеман за живота. Водата, електричеството и пътната мрежа са достигнали до всяко селище. Селското стопанство е наситено с механизация.

Парната машина

Мемориалът в несъществуващото село Ралица

Положена е основата за изграждане на националната индустрия. Но резултатът от това доведе до тъжни последици. В училището учехме, че машините ще дойдат да облекчат земеделския труд, но не стана така. Те лишиха селянина от участие в живота му на земята. Положи се началото на великото преселение на българския селянин от селото към града. Преселение, което продължава и днес. Демокрацията му отвори път и към чужбина. Впрегатният добитък е ликвидирани. Сградите, в които е бил подслонен, са празни. Вече ни каруци, ни тяхната песен. Няма я ковачницата на бай Кольо.

... 1974 г. При децата си във Варна се преместват да живеят Никола и Станка Стоянови, родителите ми. Умират скоро. Не от старост. Умират, покосени от носталгия по свидните си дом и селце."

През 2020 г. при тази земя се завръща "един неин блуден син", както сам казва бай Митьо. Намира развалини от бетоновия някога резервоар до отвора на кладенеца и никаква следа от село. Нататък всичко идва от само себе си, защото: "Живата памет за миналото храни идентичността. Без миналото не знаем кои сме" - казва той. Решава да облекчи развалината в своеобразна творба, с която да изрази преклонение пред труда и жаждата за живот на тези, които са копали там за вода. Необичаен и нетрадиционен избор за сбогуване на един стар човек с детството и младостта си, със земята, по която като малък е тичал с боси крака, да изрази благодарност към хората, които са го учили да се труди. Монументът се превръща в една от останките по пътищата му към неговия въображаем свят. Бай Митьо си спомня една картина, на която художникът е представил сцена от бита на етруските, племена живели на Апенинския полуостров преди възникването на Римската империя - стена, от една страна с покрив като козирка, на стената под козирката хората са окачили иконата на божеството си, около него сечивата на земеделския си труд. Тях те боготворят наравно с божеството си. Прави или седнали около масите, те свирят на инструментите си и пеят. Тази картина, в очите на вече остарелия "блуден син", събужда тръпка - да съживи представата за механични устройства, ползвани в земеделския труд по време на детството му, от които днес няма ни следа, ни памет.

Бай Митьо завършва разказа си: "Що е минало? Опорната точка, която Архимед е търсил, за да повдигне земята. Когато си без минало, се луташ в сегашното. Ако сега се луташ, как ще скрошиш нещо за бъдещето? Изказвам огромна благодарност към Никола и Свобода Бойчеви, които дом в с. Дропла беше помощна база по време на изграждане на обекта, специално към Никола Бойчев, пряк участник в изграждането, който се раздаде щедро. Благодарност към бай Ахмед Ибрямов от с. Дропла и синовете му, който съпричастно се отзова при монтирането, както и към кмета Денчо Попов, Радка Берепенкова и Мария Добрева, които дадоха гласност сред обществеността за моите творби."

Своя самороден талант на художник, дърводелец и скулптор Димитър Николов изрази по един неповторим начин - освен монумента над кладенеца в безлюдното село Ралица, той майсторски създаде модели на съоръжения, използвани някога в живота на хората, преди да настъпят високите технологии. Тези модели, придружени с подробни описания, той предава в Народно читалище "Велко Ангелов" - да бъдат изложени в музейна сбирка. Трогателен е жестът на Димитър Николов към своя роден край - за да не настъпи забора и от уважение към миналото. Независимо че не живее вече там, той оставя следа за живота, който е кипял някога, за труда на хората, който е създавал блага, поколения и вдъхновение.